

Dr. JOSIP MATASOVIĆ: KOMPANIJA KAPETANA RELKOVIĆA

Kad je Relković 1782. došao u Babinu Gredu, u zadnju svoju kompaniju, jer je tu 1786. završio svoju aktivnu vojničku službu, on je za sobom imao već svu svoju oficirsku i literatorku karijeru. Kao oficir Vojne Granice rijetko obrazovan, a velike prakse i u političkoj administraciji, možda baš zato što je bio i »domorodac«, nije mogao uza sve to u časti dalje dotjerati od kapetanskoga čina; suviše, kao starcu, pred smrt mu je Kaiser Franz 1797. odbio molbu za majorski titul honoris causa. A ipak je on bio ne samo puki zaslužni i vrijedni oficir nego i uspješan skribent, kako je književnomu njegovu talentu bio diktovao zbog svog političkoga centralizma prosvjetaški terezijanski i josefinski literarni program, što on ga je Relković zdušno bio ostvario u svom individualnom području.

Imao je za predpostavljene, sa mnogo činova više, ljude kulturom sebi neravne, a za drugove od tih viših kud i kamo

slabije. Pa svejednako je morao izdržavati kao najobičnija olina na položajima, koje su izvrsno zadovoljavali i ti i takovi prosječni kasarnski tipovi. Dašto, vrednote njegove kao književnika od cijene su u vezi samo s milieuom u kojem se razrađivao kao slavonski jedan Kačić, komu su versifikatorsku snagu svakog našeg rasnog čovjeka ratni pohodi »u Evropu« naveli na primjenu plemenitih naprednjačkih tendencija kulture XVIII. stoljeća.

Izvršivši, dakle, takav svoj pensum kulturi, tako reći »privatno« nuz redovnu službu i tolike seobe po gradišćanskoj i brodskoj pukovniji,

završavao je 1782.—1786. ulogu vojno-administrativnog oficira u mjestu, o komu kolaju značajne smješice građom svojom baš iz doba Relkovićeva života.

Službovanje kapetanovo, zanimljivo kao tip u pogonu graničarske jedne kompanije kao teritorijalne jedinice sa odrazima cijeloga vojnoga ustava, razabira se u skupu i iz jedne tzv. protokole, koja je danas sačuvana u Medvedovićevoj zbirci u Vinkovcima.*

U tom protokolu nalaze se podaci značajni i za kulturne prilike puka u Vojnoj Granici, a iskaču i po gdje koje folklorske osobine. Dabogme, da je takav oblasni zapisnik pun gotovo samo negativnih strana društvenoga života. Ali ogledanje ovakova tipa jedne graničarske teritorijalne jedinice daje uvid i u život samoga Relkovića zabavljena kapetanskom službom.

Babina Greda brojala je koncem 1782. u svemu 185 kuća (t. j. numera) i 2425 žitelja. Iskaz predašnje godine nabrajale 475 bračnih parova, 36 udovica i 76 udovaca, (dok su područne dvije štacije brojale — Gundinci: 243, 15, 48; Štitar: 154, 12, 26). Kompanija imadaše tri četiri »stranca« (Česka, Camerale, Possessio Diacovár, Croatia). Bio je i jedan trgovac Simo Mišković, a Lovri Čiviću (kbr. 34.) bilo je dopušteno od 1777. da i kao Granitz-Knab bez uštrba za ustrojstvo i korist Granice studira latinske škole u Zagrebu. Sedam do osam kompanijskih supernumeriranih graničara moralo je ići u Česku u ciglane (2 podoše dobrovoljno). A šestnajstgodišnji Marijan Babić No. 68. Charge: Waffenfähiger Nachwuchs, 5 stopa i 5 colí visok, znajući njemački i »slavonski« jezik bijaše preodređen da služi u jednoj njemačkoj pukovniji, da tako izuči Dienst-Recht i onda valjada postane časnik iz zadruga, koja je imala 14 i pol jutara zemlje i potrebnu marvu, pa dosta muških glava, te je Marijan mogao otići. Kapetan i Fähnrich stanovali su u Babinoj Gredi. U štaciji Gundincima bijaše Oberlieutenant, u Štitaru Lieutenant. Svaki je imao službeni kvatir. Oblt. Vojvodić i Fähnrich Jerković pred dolazak Relkovićeve iskazuju da imaju po 1 Uniform Rock, Über Rock, prsluk, po par njemačkih i par ugarskih hlača, Portirten Hut nebst Quasten und Masche, Ordinari Hut nebst Quasten und Maschen, Halsbindel, par čizama, Portdepee, gutes Spanisches Rohr nebst dem Band, Paar Hirschhundene Handschuh, sablje i zapone. To je onakova odjeća u kojoj je prikazan i kapetan Relković na priloženoj slici. Svaki je imao 2—3 konja i par krava.

Kompanija se u ono doba nazivala prezimenom kapetana, koji joj je zapovijedao. Prije no što je Relković došao u Babinu Gredu bila je to kompanija Dragojevića kapetana, koji je umro, pa je komandirao u sedisvakanciji Ober Lieutenant Vojvodić iz Gundinaca (od 10. V. 1781. do 9. VIII. 1782., dok je Relković iskazao prvi svoj pismeni izvještaj 28. VIII. 1782.) A služba, koja će se razabrati iz narednoga materijala, bila je ustanovljena vojnim ustavom, koji se radio od 1765. do 1768.** Bila je to komplicirana birokracija sa mnogo pedantnoga piskaranja i strogo cen-

* G. Mato Medvedović, nadoficijal Brodske imovne općine u Vinkovcima, odličan je sabirač i veoma zaslužan za starinarstvo grada i okolice, a naročito za uspostavu tamošnjeg Graničarskog Arhiva; ujedno je i povjerenik »Narodne Starine« i zagrebačkoga Etnografskog Muzeja.

** Isp. Dr. J. H. Schwicker, Geschichte der österreichischen Militärgrenze, Wien und Teschen 1883. s. 114., 117.

tralizirana, pa su se iz toga generalisanja tvrdih glava s fiks-idejama iz dalekih kancelarija radale i nezgrapne primjene i omaške u gotovo nemogućem izvršivanju.

Posao kapetana bijaše uglavnom posredovni i nadzorni, jer malo se šta događalo i smjelo dogoditi, što već nije vlast predvidjela ili propisala. U svakoj kompaniji bilo je naređeno vizitiranje od kuće do kuće, a pregledavalo se ne samo mundur i oružje, nego i kućanstvo, zadiralo i u intimni kućni život, a zadrugarima (jer u zadrugama se zbog lakšeg rađanja djece za vojsku našlo odmjenu za kasarnu) dijelilo pored brze i uspješne disciplinarne kazne batina i dobre savjete o boljem napretku gospodarstva kućom i zemljištem, jer se tim napretkom, dakako, samo jačala i vojna sprema Granice.

Svakog tjedna obavljao je kapetan i pregled pomno kultiviranih šuma. A onda u podaljoj štaciji soldačka muštra petkom, t. zv. Wachparade, a subotom u kompanijskom sijelu i za bliže štacije. Obdržavala se i »Reglements-mässige Visitierung« s opomenama o dužnostima, koje su bile i prekobrojne. Svakog je mjeseca bilo i javno skupno čitanje »artikula od rata«, štijenje Valdordnunga, pa drugih tekućih »zapovidi«. A uvijek uoči Wachparade držalo se raportske sjednice, a to je skupa sa sesijama bilo neke vrste općinski parlamentarizam i porota ujedno. Sjedili su tu i sricali izvještaje i autonomne presude Ober- i Unter-oficiri, valdhiteri i dorfinspektori, čineći tako prvi raport svomu kapetanu, a on je sve to zdrobio onda u svoj raport majoru. Poslije Wachparade primalo se pritužbe, a potom na osnovi svega neriješenog materijala držalo se Compagnie-Session, t. j. sjednica pomenutih šarža.

»Ajnrolirani« graničari bili su vojnički muštrani nedeljom i svetkom. Gdje to nije moglo biti, vježbalo se u stanovito doba godine kroz par dana uzastopce. Za potvrdu »birokracije« evo dokaza, što je postojalo u kancelariji svake kompanije po 46 protokola: »popisa«. Regimenti se moralo slati u tjednu 2, mjesečno 2, četvrtgodišnje 2, polugodišnje 2, i opet godišnje različitih posebno osim toga 37 izvještaja. A mimo svega toga bilo je predviđeno još 35 slučajeva, kada se moralo poslati opet posebnu samu za sebe prijavu. Najvažniji je dakako bio kordon na Savi.

Kapetanova služba doista je mogla zabaviti zdušna čovjeka službenika, a to je Relković bio u izobilju. Jedno more specijalnih slučajeva tokom godine zabavljalo je dan po dan kompanijskoga zapovijednika:

Radilo se o snošaju s bližnjom »majorskom« kompanijom i o pregledu »ljudstva«, koje se vrstalo, a tako i žene, po šarži. Nije ni kod žena manjkala rubrika »Charge«, a odreda bi se ispunjala s oznakom »Grenzerweib«, šarža dakle uvažena vrijedna i časna i plodonosna za vojničko sjemenište Austrije! Ljude se gdjekad zove pored običajnih naslova i ½ Invalid. Einronlieter, Jubilirter, Salarirter Gefreit i Nachwuchs. Kapetan se mori i vizitacijama po pojedinim svojim selima, gdje će nailaziti na ženske oboljele »mit athritide Venerea et ulceribus«.

Mnogostruko se morala rasparčavati kapetanova pažnja. Početkom novembra graničari su sebe deložirali iz svojih kiljera u zajedničku sobu zbog studeni. Eto zbog požarne pogibelji kapetanu brige, jer postoji »Feyer Ordnung«, koji zahtijeva Feuer-Hacken (cijena 48 krajcera), a treba i drveni top da je u redu.

Na dnevnomu redu gdjekad su i krađe platna s posljedicom dvomjesečne kompanijske rabote (robije) u gvožđu kod iste kompanije, kad

se posvršavaju poljski poslovi. Ili će doći poslije mise nedeljom licitacija kakve kobile pred crkvom. Sesije su običavale vijećati i o opravku kompanijskih pušaka i o seoskoj »državnoj« birtiji.

Kapetan svaki čas se kreće i putuje kompanijom, a potom, »po potrebi službe«, zabilježiće se, da je neko, komu je trebalo »in Loco delicti 40 Stock- (Ruten-) Streiche richtig bekommen«. A sve su kapetanske prijave Regimenti bile pisane stvarno i lapidarno, vojnički. Gomilali su se akti za Waldzettele, oko Waldcorporalovih nepravilnosti, o veterinarskim zabranama, o krčmama za lađare, čardacima, i svinjama iz Turske. Nadovezivalo se o kapetanici udovici ili kojoj drugoj lajtmanuši, oficiruši, za penziju; o odnošaju prema »kameralu« i djakovačkoj »gospoštiji«, pa o mlinovima na Savi.

Sam Relković koliko se bavio problemom, da bi kirurgu (Feldscheru) bolje bilo stanovati u Babinoj Gredi nego u Šamcu, pa onda ustupljanjem Compagnie-Beschellera! Koliko pisanije, kada Schulknab babogredac Bartol Vuković bježi iz vinkovačke normalke (očito poradi nesnosnih šiba), pa je zatečen u Kopanici, te ga vraćaju! Mnoštvo je i vojno-administrativnih stvari; često čitavi arci o krepanoj kobili u c. kr. službi i o husaru, koji je »unberitten«. Pa o konjskoj nekoj bolesti, te se našlo »crvenih crvi« u glavi i u vratu kljusetu, a uzorak se, dašto, odmah poslao u kutijici Regimenti na stručno istraživanje.

Niko se nije smio seliti bez regimentskog dopuštenja. Kapetan je o tomu istom morao voditi brigu; više, no za same liferacije palisada za brodsku tvrđu. U to će izbiti i redovni zadružni sporovi teže naravi ili potrebe adaptacija. Ili ponovo češće krađe platna, krađe ženskih košulja i oplećaka (za koje trebaše 12 i po lakata, dok za mušku košulju i gaće dostajaše i po 5). Krađe su bile oštro kažnjavane, ali još više zbog insubordinacije (»durch 100 man 6 mahl auf, un 6 mahl ab, spiess ruthen zu laufen«), a egzekucije su bile javno u mjestu exempli causa, te zbog šumskih krađa, »30 wohl empfindliche Stock-Streiche«. I zataje se kažnjavalo i ortaćenja vrlo oštro.

Drvo za gorivo i za građu komunistički se dijelilo za familijarne komune točno po proračunu. Teško prestupnicima! Kažnjavalo se i one, koji bi išli do Berave lan močiti. Tamo se marvu pojilo, 20—30 batina... Kapetan se napiskarao i o »ljudima iz Srema« (zbog žira), o taljigama i činaklima; da je kapelan četiri put katehetizirao u julu, pa o galetama, pa o doznakama za vapno, pa zbog kontrakta za gundinačku crkvu sv. Matije (1784.) s Georg Mautenom, cimermajstorom, za 600 for. u gotovu.

Kapetanov interes morade se kriliti i do svakog graničarskog kućara i do natkrivenih pecara, gdje se peklo rakiju od jabuka »na pola«. Po selima se dijelilo mundur od vremena do vremena i »ledercajg«. Oficiri su uzimali lovišta u zakup i Regimenti plaćali arendu, a kapetan je o tomu od 1. novembra vodio brigu. I na žir se pazilo. Mnogo se pisalo zbog manjih policajnih stvari, kao o izgubljenim predmetima, o zalutalim i odbjeglih živinama (die Bitangen!) i to je sve prepisivano iz akata u akte, pa u protokole, sve bez broja, nego hronologijski. Koliko je brige bilo pisarske oglašiti, da se bogzna kakva iz Austrije pobjegla delikventkinja ne nalazi u Babinoj Gredi, ili što se Mato Franić »podanik« gospodina bispupa zagrebačkoga bojao da će biti u vojsku »angeworben, oder als Bechjar zu dem Soldaten Stand übergeben (zu) werden!« a došao,

pušten s posla od svoga Schiffpatrona zbog niske vodostaje, da uči remenarski obrt kod majstora Beržanovića.

U protokolu se nadalje nižu zapisci i o poplavama i o nasukanim trgovačkim lađama, o dugovima turskih podanika preko Save kompanijskim pripadnicima, o radovima u kompaniji i po regimenti, do Broda, dok se sa dezerterima pravilo posebne zapisnike (nagrada 8 for.). Robotalo se rukom i potpregom, opća robota, kod kapetana, Oblta, Lta, Fähnricha, Staa-ba, u Mikanovcima, škola, nasipa, execiršupfna, drž. štala, kod geometra (Mapiierungs Individuen), drvarenje, ordonanc pa u tvrđi brodske. Oko 110 ljudi išlo je na savski Kordon. Svi i sve je bilo »rubricirano« kao i 32 kompanijske ćuprije. A siroti abšrajberi grbili su se dane i dane nad konceptima. O n o š n j i se bilježi, da su graničari nosili »blauen Leibel und blauen Dolman, Kittel und Hut«. A zbog boljega napretka osniva se i »Rossmühle«. Premda je to kapetanu uspjelo, ne uspijeva, da nagovori bilo kojega dječaka da pođe izučiti vojnu muziku.

O svomu kompanijskom personalu bolje vrste morade voditi evidenciju. Tu su 1783. u kompaniji Unter- Chyrurgus-i Johann Weisskopf i Franciscus Janckh, pa Försteri i Lehreri, pa (možda familiji i za drugovanje) Pensionierte Frau Fähnrichin Dragojevich. Teško je reći, kako se taj sav život dojmio intelektualca Relkovića, koji je duhom i naobrazbom toliko vidno bio odskočio od savremenih graničarskih oficira. Ta, još se u sedmogodišnjemu ratu trpilo nepismene pukovnike, a koliko ih je bilo polupismenih! Napredovalo se, doduše, od tada dobrano, ali svejednako je u selendri bio život podesan samo za oficira duševnoga primitivca. Relković se literarno bio već dosta »napisao« i napolemizirao, te je oduška mogao sada nalaziti jedino u intenzivnoj primjeni teoretičnih svojih zasada iz prijašnjih književnih djela. Uz male neprilike s dvadesetgodišnjim sinom Ivanom (koji kasnije ode u »vilajet«, u Osijek) mora da ga je inače služba bila posve apsorbirala.

S Relkovićem je bio još i oberlieutenant Nikičić (Nikicsich), koji je potpisivao od 12. XII. 1782. do 14. I. 1783. exclusive. Briga za Pulver-Säckel i za patrone taj i ostali kamerati zdušno su dijelili s njime. A koliko su i oni imali udjela (često aristokratski tuđinci poslani iz »linije« i »regulaša«) za oplemenjenje i osvježanje graničarske pasmine, to se, dašto, ne dade ustanoviti.

12. II. 1714. bilježio je našastar babogredske kompanijske kancelarije i nekoje zanimljive knjige, pa nabraja: 3 Slavonische Schafzucht Bücher*, 1 Stuck Schafzucht, und zu gleich abhandlung von dem Tabakbau, Slavonisch von dem Venczel Johan Paulus**, 1 Stuck Wohl-Vermischte anmerckungen über die Vieh Seuche deutsch. Welche alle bey der Compagnie annoch vorhanden sind, dan ist der sogenannte

* Original njegova prevoda »Pravo i pomljivo izpisana ovčarnica, iliti uvižbani nauk, kako se ovce po dobrom gojenju u najpodpuniju verstu okrenuti, i u njoj uzdržati mogu. Najprije od jednoga punno zasluženog, i višta domorodca na nimački složen. Zatim na zapovjed visokih starešina u slavonski jezik prinešen po Matiji Ant. Relkoviću. Njiova Cesaro-Kraljevskog i Apostolskog Veličanstva u Brodskoj Krajiškoj Regimenti Kapitanu. U Osijeku 1776. Prvo izdanje 1771. »Wenceslava Ivana Pauls Razložjenje svrhu plodenja i pripaše ovaca s jednim nadometkom od sijanja i timarenja duhana«. Isp. Dr. Vl. Corović, Relkovićeve Ovčarnica, »Nastavni Vjesnik« XXIX. Zagreb 1921. s. 22. i t. d.

** Paul Venceslav: Razgovori i navuk od deržanja i hranjenja ovaca, zatim od obdjelavanja duhana na horvatski prenešen, U Zagrebu 1771.

Vigantische Wirtschaft Kalender, deutsch, unter Comando des Hptm. Dragojevich verlohren gegangen, welcher sich erbothen hat, solchen zu bezahlen, sobald derselbe angeschafet, und ihme der Preis bekannt gemacht wird. Stoga dalje umoljava Relković, da mu Regimenta pribavi jedan primjerak, jer on ne zna, a cijena će odmah biti naplaćena u gotovom.

U selu se napominju (1784.) urođenici majstori sve pol Invalidi 3 kovača (Karla Lešić, Gjuro i Luka Kutuzović), krojač Šimo Martinić, čizmar Stipan Vujić (Cixma macher) i Tischlier Johan Concord, Lovro Beržanović remenar. Plaćali su 4·18 for. daće. U Gundincima i Štitaru bilo je po jedan dva krojača.

Trgovci su u Granici inače bivali obično Srbi i Grci (koji su se gubili), no to većinom po većim mjestima.

Još od terezijanskog vremena započeto promicanje materijalne kulture moralo se nastaviti i u josefinsko doba.

Koncem 1782. gajilo je po veličini komada dudovih stabala zbog svilaca 219, 828 i 10.355. U Vinkovcima je bila svilara.

Nego iz protokola izbija i drugi zanimljiv materijal, važan za nauku o nutarnjoj migraciji našega življa.

Porodična imena bila su u to doba u Babinoj Gredi: Kedačić, Lešić, Gregorović, Čobić, Vuković, Kernić, Stojanović, Terzić, Katusić, Bačić, Delić, Matijašević, Čivić, Matić, Stivaničević, Kopic, Šokčević, Djaković, Knežević, Kovačević, Babić, Vlaović, Stojšić, Biaklić, Lučić, Miloševac, Mišković, Petričević, Štivić, Verić, Kutuzović...

U Gundincima: Kokanović, Mihić, Kadić, Papratović, Harvatović, Varžić, Užarević, Matasović, Lučić, Rančević, Karadidović, Janković, Knežević, Gjančević.

U Štitaru: Karlić, Ilijašević, Živković, Biberović, Prešić, Vukić, Lukačević, Martinović, Mialilović, Oršolić, Benaković, Mušić, Miličić, Vincetić, Mitrović, Filipović, Ivanović, Gašparović, Dominković, Mergianović, Dugalić, Matuzović, Dabić, Carin, Kobašević, Blažević, Lukačević, Zečević, Pavić...

Sve su to familije, kao i po drugim mjestima Granice većinom doseljene iz Bosne i Dalmacije*.

Mimo naravne brige za ekonomiju erarskih zgrada, za crkvene škra-bice za lemozinu morao se brinuti kapetan, šaljući Gehorsamste Anzeige na osnovi Regiments Befehla (Crkve u Babinoj Gredi, Gundincima i Štitaru 13. IX. 1782.). A kada je štitarska općina 7. III. 1783. htjela (sa znanjem župnika) nabaviti 2 mtc. teško zvono, a u seoskoj blagajni su imali 131 for. i 57 krajcera, a na duđu u selu 124 for. i 54 kr., svega dakle 256 for. i 54 Kr., dopustila je Reg. komanda tu nabavku...

No najzanimljivija građa toga »protokola« tiče se problema javnoga i privatnoga morala, pa spolnih odnosa, kako ih je regulirala ili pobijala vojna graničarska vlast, a o to se nadovezuju, dakako, i druge pravno-privatne ustanove nuz bilješke, iz kojih izbijaju i nekoji interesantni stari narodni običaji.

Preudana mati u pravu je bila da sobom vodi kćerku iz prijašnje zadruge. (Slučaj Jele udate Stojanović kbr. 27, a bivše udovice iz Lučića kuće u Sikirevcima.) Svekrva joj branila da odvede

* Isp. i Stj. Pavičić. O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću. »Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« knj. 222, U Zagrebu 1920.

sedmogodišnju kćer Tereziju »gleich wie nun aber das weibliche Geschlecht nach dem hiesigen Landesgebrauch (vide i Regiments Gerichtsspruch 15. VII.) von dem Väterlichen antheil nicht zu gaudiren hat, So hat es sich um so mehr des mütterlichen antheil zu erfreuen«. 28. VIII. 1782. p. 77. 16. rujna opet se ista žena prituživala. Ona iskazuje, da ima osim pomenute kćerke još i dva sina. Vinkovački sud je bio odredio za slučaj, ako mala ostane u očinskoj kući, da je se mora čisto držati i k tome »dan die erziehung und Religion betreffendt an die Hand nach möglichkeit zu gehen«. Ali baba u Sikirevcima ne da, zadržava malu, ne, da joj možda pripadne dio očevine »weil ohnehin vermög hierländigen Gebrauch die weibliche Kinder, besonders wo männliche Kinder sind, von dem Väterlichen nicht bekommen, sondern weg ihrer Heyrath die Kleidung von dem Preytigam, und die Wäsche sich selbst anschaffen müsse«. Prema tome bi Terezija, da tamo ostane, bila prikraćena ne samo za očev dio (kako je u pravu), nego i za materinski. Staroj je bilo stalo da je zadrži, e da bi redila i pazila dva manja brata. No mati je želi k sebi, da joj uzmogne ostaviti svoj dio. (Sličan slučaj napominje se i 30. X. vid. p. 92.) Ovo ekonomsko običajno pravno izigravanje ženskinja u očinskim kućama dovelo je n. pr. (u ožujku 1784.) šezdesetogodišnju udovicu Maru Varžić iz Gundinaca (sub Nro 52) i do kriminala. Fingirala je naime krađu od 22 for, da uzmogne nešto učiniti za svoje kćeri.* Kuću je i sebe već otprije dala na tzv. komenciju. Gazda je bio došljak. Ona dakle ozbiljno alarmira zbog navodno nestalog novca. No došavši pred kompanijsku sesiju u Babinu Gredu, zaplete se toga radi, jer joj predočeno, da će drugi puta pozvani morati doista nastupiti i svi njeni ukućani, pa će biti pojedince i strogo ispitivani, a onda suočivani. Toga se žena poboja, odbi, te najednom otkrije, da je zapravo cijelu krađu ona sama izmislila poradi navedene svrhe. Ovo zavodenje oblasti urodi, dakako, prijavom kompanijske komande Regimenti, te 9. travnja iz Vinkovaca »mit 3 Tägig Arreste bey Wasser und Brod u n d z w a r i n E y s e n bey der Compagnie solle abgestraffet werden«. Da se muške kazne radi tuklo batinama i korbačem, a žene šibama i kandžijama, a sve zatvaralo u kompanijske »reštove« ili kod profoza u »štokauzu«, poznato je i za Granicu, ali da se i žene okivalo u gvožđe, ovo je, koliko znam, prvi slučaj.

Mnogo kompliciranije naravi bijaše, nadalje, problem spolnoga morala n. pr.:

*) Po nedilju reduše, — evo slušaj, kako kuću ruše: jedna bude po nedilju dana od kućana na to izabrana...

...Al ti gledaj njezinih poslova! Kad kućani odu od poslova, ona uzme, što god se dopade, i rodbini u selu dodade, ili onoj, koja prede lana, ona nosi, ne propustiv dana...

...Druga za njom postane reduša, uzme način, kojim čeljad kuša, pak što skupi od biloga smoka ili kakva drugačijeg stoka, prez obzira počasti kućane, makar drugoj ništa ne ostane...

...Treća kada odpravljuje dicu i pastirom meće u torbicu, ona njima nejednako meće, jer svom daje neg drugomu većje...

...Četvrta je došla udovicom, dovedena na priliku s dicom; jednog vola s kravom dotirala, al u kuću toga nije dala, neg u drugog njeg drži na strani, kućnim sinom pak ob zimu hrani, a kad izor na njega pokupi, onda prodav, na se što god kupi...

...»Hajde«, veli »da se podilimo i da sami pobaška živimo« i t. d. (Akad. izd. s. 146.). I odatle se evo razumiju abnormalne prilike združnoga života, sukobi individualno ekonomski s komunom, ali je taj primitivizam prijao, kao što kažem, kao kasarnski nadomjestak. (Relković, Satir).

I z v a n b r a č n a t r u d n o ć a. Djevojka Bara Miličić iz Štitara zanjela i osjeća dijete u utrobi. Anton Dominković No. 34 u mjestu ne će da je oženi. Razlog: »weil ihn seine Hausleute diese That vorwerfen, und einen Hurer heissen«. 14. IX. 1782. zamoli Relković da mu Regimentscomando dade uputu, 19. IX. 1782. odgovaraju Oberstwachmeister Tersich i Hauptmann Auditor Valcony: Pošto se taj, za ratnu službu sposobni graničar krati da djevojku oženi, neka se ona obrati djakovačkoj konzistoriji. I mimo odgovora, jesna ili niječna, graničaru će vinkovački sud odrediti naplatu troška za porod i uzdržavanje djeteta. 30. IX. javlja Relković taj slučaj konzistoriji, kako mu je naređeno, »das weil sich der Schwächer weigert die geschwächte zu heyrathen«, pak se otpućuju u Djakovo. Odande je stigao nalog za vjenčanje. No županjski župnik kratio se, da ih kopulira, dok se ne podvrgnu ispitu (izvještaj 11. I. 1783. p. 116.) Ali župnik naknadno je tražio od tog para, da za svoj bračni predujam pretrpe i stanovitu crkvenu kaznu, i opet tako zategnuo vjenčanje (vid. p. 121. 20. I. 1783. Fähnrich Jerković.) Kompanijsko zapovjedništvo bijaše stoga u neprilici i zatražilo direktive od Regimente. I drugi jedan slučaj veoma je instruktivan. 30. X. 1782. Mara, kći Dominka S. tuži na raportu, da ju je obremenio lediger Pursch Marijan S. On niječe. Zašto ga je puštala? Je li obećao ženidbu? I ona veli, da nije, nego je rekao, neka nikom ne kaže. Iza saslušanja otpust i prijava regimenti s primjedbom »da taj čovjek nije zdrave pameti, nego lud, i to je možda uzrok, što mladić niječe čin«. 9. XI. odgovaraju Hptauditor i v. Tersich Obrister: da između njih dvoje nije bilo ženidbenog obećanja, a da ga je i bilo, bilo bi nevažno, pa za to ne treba ženidbu ni zapovijediti »sondern ist der Marian losswegen der verübten Fleischlichen Laster nach Proportion seiner Leibes Constitution mit 25 pruegel zu belegen, und seiner zeit die sorge zu tragen das wenn die Mara gebohren haben wird wegen unterhalt des Kindes aus des Schwächer Vermögen einmahl für allemahl etwas verabreicht werde, wozu das Compag. Comando einen Vergleich unter denen Partheyen anfanglich zu versuchen haben wird« (p. 93.).

Daljnji slučaj bio je s Nro 60. Ivanom Vincetićem i Katom Oršolić. Naređeno im, da se za 2 dana vjenčaju, no u to ona rodi sinčića, koji međutim umre. Ivan, upitan za očinstvo odgovara: »ja ich bin und ich will sie auch heurathen«. No kako ona leži u babinjama, županjski župnik ne će da ih vjenča bez prethodne crkvene kazne, evo opet prilike, da Regimenta odluči (23. I. 1783. Prijavio Jerkovich Fähnrich). Slučaj ovaj, pa pomenutog Antuna Dominkovića i Bare Miličić iskomplicirao se prema nepotrebnim izvještajima županjskog župnika kao rodoskrvnje, i sad je kompanijska komanda morala istraživati: »Wer, wo, bey was gelegenheit sie sich fleischlich zugehalten, woher sie sich verwandt, etc«. Napadno je, da se naročito ispitivalo stupnjeve rodbinskih odnošaja, te je prema tome bilo jamačno već mnogo prestupaka, koje je trebalo onemogućivati kaznenim zastrašivanjem. Mnogo su možda ovim seksualnim ekscesima incesta doprinosile i zadruge i njihov specijalni život, koji je lako mogao dovoditi i do promiskuiteta.

Relković, kako je poznato, već kao »josefinac« i oficir, i ako nabožan, nije uvelike bio sklon kleru i njegovu povlaštenom položaju. Osim toga imao je odavno dosta literarne polemike sa svećenicima. Pa zato je i u svom službenom poslu s popovima bio vrlo služben.

Županjski parok Anton Suncsich tužio se 15. XI. 1782., da mu štitarska općina ne daje zobi. S 3 oke zobi od jedne kuće nije bio zadovoljan, već je tražio po 3 oke od svakoga bračnoga para, a kako mu je i to općina drage volje obećala dati, tražio je opet da mu župa (Pfaraday) kupi i konja, »wie es in den Agramer Bistum, die Hh. Pfarern noch von Franciscaner zeithen, haben, in welches aber die gemeinde Stittar nicht eingehen will« (p. 101.). Zbog toga župnik nije htio ni da ide u Štitar. Prijavio je to i Regimenti, ova onda 10. XI. predala kompaniji babogredskoj, pa Relković odmah 16. iza otpoisanog prednjeg izvještaja ponavlja situaciju... Parok se odvezao u Cernu, a poslao na adoraciju Presv. Sakramenata kapelana u Štitar, te se pretreslo pitanje o njegovu principalu: »das weil er kein Heu, kein Pferd und kein Knecht hat, was wolle er mit Haber machen?«

20. prosinca 1782. zamole u ime cijelog sela korporal Božo Knežević i Nedo Petričević, jubilirani frajter, da se u mjestu postavi dušobrižnik. »Unterthänigst gehorsamste Promemoria« (p. 107. sq.) Kazuje slavnoj slavonskoj brodskoj Regimenti, kako nema dana, da se ko u selu ne rodi, ili umre, ili treba zadnju pomast, pa da se mora tom svakom zgodom do župnika u Šamac. Ljeti je to zaustavljanje poljskih posala. »Winters zeit aber müssen wir wegen einer wiegen, und zwey weiber bey schlechten weg 4. Pferd anspannen, bis wir das Kind nach Schamacz (t. j. Lukačev Šamac) zur taufe bringen, und was stehen nicht aus, unsere hochschwangere weiber, welche dahin zur Beichte gehen müssen«. Zbog samostalne župne crkve i doma bile su već više puta upravljene molbe. 13. listopada te godine umrla su u selu dva čovjeka u jednom tjednu bez ispovijedi! Sve to zbog udaljenosti svećenikove. To i je ponukalo župljane, da su šamačkog župnika zamolili, neka im ostavi preko zime svog kapelana u Babinjoj Gredi, no on odbi i uputi na djakovačkog biskupa. 15. studenoga stiže odgovor, da je to nemoguće »indem ihm (den Caplan) der Hh. Pfarer z u seiner eigenem bequemlichkeit haltet und bezahlet«, nego neka seljani traže od Regimente jednog franjevca. No sad dolazi pitanje pravne naravi. Da taj franjevac postane lih seoskim dušobrižnikom, lako bi ga oni izdržavali ali, župniku šamačkom trebaće plaćati i nadalje lukno, a dva popa ne će moći izdržavati. Ta se stvar vukla do godine 1785., kada je domicil župe prenešen 10. kolovoza iz Lukačeva Šamca u Babinu Gredu, a prvim župnikom postao Ivan Lipljanić (od 1. XI. 1774. u Lukačevu Šamcu). U ožujku 1783. riješavalo se pitanje molbe gundinačke opć. da joj se vrati cigla ili u gotovom plati što je s njihove strane doprinijeto za gradnju žup. doma u BG. (p. 136.) Tu je trebala Kongrua.

Gundinci su u to imali samo 300 for. raspolož. novca za svoju crkvu i tražili da rabotom dovrše (p. 139.) Koncem marta sporazume se Gundinčani s kopaničkih župnikom te im on došao s kapelanima.

Onaj slučaj sa županjskim župnikom dalje se rasplieo. Soldački i prosvjetaški Relković nije, kako već rekoh napred, bio vele obziran sa svećenstvom. Pri raportu on je uzimao u zapisnik sve nekorektnosti, pa ih dalje »pokorno dojavljivao« Regimenti u Vinkovce. Sub dato 15. I. 1783. (p. 120.) javlja: »Der Xupanier H. Pfarrer hat von seinen Pfarr Kindern zu Stittar 4 Killo Haber schon überkommen, und denen selbes quitiret, weil aber danoch nicht mit einiger gelegenheit zum Kranken und Mess zu lesen nach Stitar gehe, sondern die Pffarr Kinder müssen ihn wie vorher selbst führen«.

4. travnja opet javlja o flagelantističkim pasijama jednoga vjenoučitelja (p. 146.): i »Bey der gemeinschaftlichen Compag. visitation den 2. dieses haben sich unter andern die stittarer gränitzer, Marian Gasparovich, Illia Vinczetich, Petar Xivkovich, und Luka Lukachevich beschweret, das der H. Caplan Rissovich von Xupanie bey gelegenheit der Christlich. Lehre ihre Kinnder in Stittar auf einmahl nebeneinander niederlegen lassen, und mit einer beitsche jeden einen streich eygehändig gegeben, welches der jubil. corporal Marian Dugalich, so dabey gegenwärtig war, bezeuget, welches dem lob. Rgmt. Comando gehorsamst gemeldet wird«.

Ropska zavisnost graničara u izboru zvanja i odalečivanja iz vojničko-ratarskog zanimanja razabire se u primjeru Jakoba Dabića Nro. 42. iz Štitara (p. 164.) 14. maja 1783. umolio je, da mu se dopusti izučiti bravarski obrt. Trinajst ih je muških bilo u kući. Major v. Tersich piše na to 25. iz Vinkovaca: »Weil nach dem bestehenden System denen Granitzer Buben nur die Schindt und die Wagner Profession dann die büchsmacherey und gewöhrschöpfung zu erlernen erlaubet ist, so kann auch dem nachwachs Jacob Dabich das Schlosser Handwerk nicht bewiligt werden, wann er aber vor diese 4 vorbesagten Professionen eine elernen will, so könnt... etc«. Šegrtskom ovom aspirantu ne bi dakle druge, nego je privolom svog kućnog starješine javio 4. juna, da će u puškare i da se sporazumio s vinkovačkim majstorom Paulli-jem tako, da će naukovanje trajati 3 godine, od kuće će ga odijevati. Naravno, da se svakoj kući, koja nije imala dovoljno sila, pa onda, dabogme, i za rat sposobnih vojnika, nije dopuštalo odmetanje njegovog naraštaja (Nachwachs, također lična oznaka!) u majstorske cehove.

Kuriozna je situacija za Relkovića, kad mora da piše (p. 187.) ovakovu Gehorsamste Begleitung:

»Nach deme der alte Compagnie Hengst befohlener massen wegen abgang käuffer, bey der Compagnie nicht verkauft werden kan, als wird solcher zu dem Ende nach Vinkovcze geführt, weilen sich aldort viele Herrn Officiers bey dem Exercieren gegenwärtig befiden, das Solchen der Herr Lieut. Slivarich (Fähnrich Jerković —precrtao) vorführen lassen, und mit Bewilligung des Löb. Regiments an meistbietenden Man bringen möchte. Sig. Babinagreda den 21-ten Aug. 1783: M. A. Relkovich Hptm. m. p.

Slučajevi vanbračnih komplikacija i dalje se navode baš iz Štitara (p. 200.).

Actum Babina Greda d. 25: 7 bei 783 Es wurde gestern bey dem Compagnie Raport von Stittar gemeldet, das die Anna, des Marian Gasparovich Heirathmæssige Tochter ein mänliches Kind gebohren, und unter dem Namen Nicola Taufen lassen, als hat Mann die selbe fragen lassen wer der Vatter zu dem Kinde seye, und nach deme sie geantwortet, das es der Supernumerarij Anton Biberovich Nro. 4. aus nemlichen Orth were, Als ist dieser Anton Biberovich heute zu der Compagnie Session vorgerufen und befraget worden, ob er zu dem Kinde ein Vatter seye, So antwortete der selbe mit Ja. Nach deme Mann ihm aber weiter befragte, wann, wo, und bey was für einer gelegenheit sie einer den andern fleyschlich zugehalten haben, so erzehlet er von freyen stück alles wie folget, das er nemblicher das Erste mahl in December um Tomas Fest, das Letzte mahl aber den 3-ten Oster Tag, und die andere 3. mahl in Faschings Tügen in einer Wochen, folglich in allen sich 5. mahl mit der obbesagter Ana fleyschlich vermischet habe. Diese Vermischung ist geschehen alzeit in Ihrer Vatter Kukuruz Csardaken. Dass letzte mahl hate er sie mit dem Versprechen solche zu heuraten zum Fall gebracht, Er will auch sein wort halten und zu dem Versprechen gemäss heurathen, weil er sie lieb habe, und dass Kind Nicola, welches den 17 dieses gebohren ist, seyn

eigen Kind wäre, zu dem auch seine Haussleuthe, weil er solches Kind für eigen erklärt, nichts zu wieder sind das er sie heirathe. Er wurde auch befragt ob er mit der Anna Gasparovich in bluts friedtschaft stände, welcher mit neun (!) antwortete, und die Mutter des Madels nemlich des Marian Gasparovich Eheweib, bekräftigte diese seine Antwort, dass sie keine blutsanferwandte wärn, welche letztere auch befraget wurde, warum sie nicht gemeldet habe, dass ihre Tochter Schwanger seye, worüber sie antwortete, dass niemad gewust habe, und war nicht zu erkönnen gewesen, dass sie Schwangern ist, bis zu der Stund da sie gebohren hat: Welches Einem Löb: Regmt. Comando in Unterthänigkeit Vorgelegt wird.

Eodem die

Wurde die Ruxa des Verstorben. Marian Xivkovich aus Stittar hinterlassene Wittib, 20 Jahre alt, welche ein Jahr lang nach ihres Manes Todt in Wittwen Stande sich befindet, als Schwanger angegeben, welche Mann eben fals vor die Heutige Session Vorgerufen und befraget, ob sie auch Schwanger seye, wie es dem Compagnie Comando gemeldet worden ist, worüber sie antwortete, dass es an dem wäre, und dass zu dem Kinde der ledige Supernumerarij Missko Millichich eben aus Stitar der ware Vatter seye; Sie wurde weiters befragt, wan, wo, und in was für einer gelegenheit sie sich mit dem selben fleischlich Vermischet habe, ihre antwort war dass erste Mahl hätte sie in dem letzten Faschings Sontag ihme fleyschlich zugehalten, nur ein einziges mahl, und dieses während dem Kollo Tancz bey Ivan Millichich seinem alten Hausse nächlicher weide, wo der Missko zu ihr gekommen sie vom dem Kollo seitwärts gerufen und ihr gesagt: du solst dich nicht fürchten das daraus was üfels geschehen werde, und wan auch etwas sollte sein, so werde ich dich heurathen, wann es auch mitte in Sommer wäre, der besagte Missko Millichich hat die Ruxa gerne heurathen wollen, wie sie noch ledig war, aber sie hat mit ihren Verstorbenem Marian Xivkovich karesirt, folglich auch den selben lieber gehabt und geheurathet Jetzo aber, weill sie wittib ist und der Missko noch immer ledig geblieben, so hat sie ihn lieb, und um ihn zu heurathen, hat sie ihm in sein willen einwilliget. Dass Kind wird nach ihrer rechnung um Sanct Luscia herum auf die welt kommen, weill sich dass selbe um einen Tag Vor Sanct Petrus erste mahl gerührt hat, und nach ihrer minung hatte sie von dem einzigen mahl, gleich empfangen weillen sie von eben dieser zeit an kein Menstrum gehabt. Mehr besagter Missko hat sie schon 3. mahl ordentlich begehrt, und sind schon 2. mahl den 25: Jully von altar verkündiget worden, weill sie aber da mahls Krank war, so ist die 3-te Verkündigung, und die Vermehlung aufgeschoben worden, jetzo aber weill er wiederum Krank ist, so kan desent wegen die heurath auch nicht vor sich gehen; Sie wurde auch befragt, ob sie mit dem Missko Millichich in einer blutsfriedtschaft anferwandt seye, welche antwortet neun (!), und andere bekräftigen es dass dieser Missko, wenn er auch nicht des Pavo Millichich sein adoptirter Bruder wäre, dass er zu diesser Ruxa in keiner bluts Verwandtschaft stehe, welches einem Lob: Regts. Comando hier mit unterleget wird. M. A. Relkovich Hptm. m. p.

Kao finale nekojih prvo pomenutih slučajeva slijedio je 5. veljače 1784. appendix jednom izvještaju: »Zu gleich wird gehorsamst gemeldet dass der Anton Dominkovich, und Ivan Millichich, eben aus Stittar, wegen fleischlicher Vermischung vor der Copulation, der Erstere mit der Bara Millichich und der Letztere mit der Cata Orssollich jeder zu 25. Stock Streichen, und die Weiber nach ausgestandener Kindl betterey zur 2. tagigen Straffarbeit bey der Compagnie verurtheilt gewesen, und dass heute früh diese Straffe an ihnen volzogen worden, weil die Verbrecher theils krank gewesen, theils auch ihre Weiber Schwanger und in Kindl bett waren, und ist diese bestraffung ebenfals in dass gerechtigkeit buch Eingetrag., so dann die selben ihres Arrests entlassen worden«. Nemesis postije podrug i više godina!

Bolnica je bila u Cerni, kamo se otpravljalo venerički oboljele graničare. A kirurg je putovao po regimenti sa ljekarničkom škrinjom i držao vizite, a svaki »venerički slučaj« bolesti morao je prijaviti kompaniji. Jedno vrijeme, suviše, ni ženidbe nije bilo prije liječničkog pregleda.

U izvještaju 14. svibnja 1784. napominje se, da u kompaniji nema grčko-nesjedinih (t. j. ist. pravoslavnih) a još manje njihovih svećenika. A što se tiče slavljenja četvrtka, nema ga u Babinojgredi i Štitaru, ali zato u Gudincima, koji toga dana ne će da za se rade ni kućne, ni poljske poslove, i kažu: »Es seye ein altes Gelübde, welches ihre Vor ältere gethan, dass Gott Ihr Feld Früchten von Schauer dadurch beschütze. Deiser Gebrauch fanget sich von grünen Donnerstag an, und dauert bis zu anfang des Schnitts, und der ersten Garben. Bisher hat das Exercieren und der Cordondienst verhindert, dass man diese Faulenczer nicht hat zu was Publiques verwenden können, in zukunft aber wird man bedacht seyn die Gundinczer, weil sie an Donnerstag für sich nicht arbeiten wollen, zur ableitung des stehenden wasser zwischen denen Feldern und wiesen, dan zur reparierung deren, durch dem ausguss verdorbenen Prücken und herstellung des Verkehrweegs zu verwenden«. Očit je u tom slučaju tada već nabujali josefinizam: početak tolerancije i iskorijenjivanje praznovjerja. Lijep primjer i za Relkovićev apsolutističko-prosvjetaški mentalitet. Puk je masa za oplemenjivanje i racijonaliziranje, a državna vlast srećom u posjedu sile i sredstava, da se taj progres civilizacije provede. Doista je zanimljivo to poštovanje četvrtka, Jupitrova dana. Još i danas se čuje poklik: Ao, bogo, Jovo! No taj »Jovo« ne dolazi od Jupitrova imena, nego je skraćeniica od »Jehovo«, a mnogi su poklik tumačili kao preostatak — rimskog doba! A ponešto je uvažen četvrtak i u Bosni, odakle je običaj valjada i donešen,* kao što opet uspomena na Kraljevića Marka od familija srpskoga porijetla jer uz to se, u kutu, nadovezivalo i, ponešto alegoričko-lascivni kult kraljevića Marka, a po navodu »Satira« (Matić, akad. izd. s. 15.):

»... To je način svetac posvetiti
i dragomu Božu ugoditi,
ali nije u kolu pivati,
Kraljevića ko sveca slaviti,
Koji nije zaslužio slame,
da kamo li da ga ljudi slave,
jer je bio jedan ubojica,
načinio dosta udovica
i mlogoga mentovao blaga,
od njeg nije većjeg bilo vraga,

Ali zalud, kad ga ljudi štiju
i dandanas od njega pivaju...
Još da vidiš golemoga čuda —
ja ne znadem, je li tako svuda —
divojaka nije stid pivati,
kada počmu u kolu igrati:
»Oj, u Marka, Kraljevića sina,
dobar konjic u potaji ima«,
al u crkvi nejma tko početi,
jer im dojde njihov stid prokleti...«

20. svibnja slijede opet ženske stvari. Interesantno je, da su svi slučajevi te vrste u Štitaru, dok iz samog kompanijskog sijela nema, moguće jedno, što su pitanja riješavana kratkim rapportskim putem, brevi manu na klupi, bilo opet, da je strah bio veći, a eventualno i samo žiteljstvo suzdržljivije. U Štitaru je i s invalidima bilo lošije; bilo ih je desetak, u druge 2 štacije samo jedan ili dva (kretzig, Gliederreissen, Augenwehe, Kopfschmerzen).

Marian Vinczetich caresierte die Ivicza Vinczetich beede aus Stittar vor ein Jahr, und der Marian durch das Versprechen Sie zu Heurathen, brachte sie zum Fall, und vermischete sich fleischlich mit ihr, Er verlies Sie aber den

*) Sadik Ugljen, Četvrtak kao narodni opći praznik u okolini jajačkoj. (»Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu« IV. 270. Sarajevo, 1892. U sela Vražić, opć. Sipovac, slave i muslimani i kršćani četvrtak od nastupa proljeća sve dok se žito ne požanje. Praznik se zove »uvjet« a zabranjen je naročito poljski rad.

Vergangen Herbst, und heyrathete eine andere, Sie schwieg stille der zu, und machte keine lärmn daraus, weil Sie noch nicht gewusst hat, dass Sie Schwanger ist, jetzo aber wie Sie gespührt hat, dass Sie in der Hofnung ist, zeigte sie an, dass Sie der Schon Verheurathete Marian Vinczetich geschwangert habe, Man untersuchte durch 2 alte Männer, den Anton Vinczetich und Jacob Xivkovich eben aus Stittar, ob dieser Marian und Ivicza V. nicht etwann Bluts Freunde, und in welchen Grad seyen, welche antworteten, dass Sie schon in 53 Grad waren, und dann ich wissen wollte, ob ihre Vorfältern leibliche Brüder oder Vätter mit einander gewesen sind, dass Madel selbst aber saget, dass Sie des Verstorbenen Pavo Xivkovich Tochter seye, welche der Joso Xivkovich (?) in Kindes statt, angenohmen und erzogen, deswegen heisset Sie Vinczetich nach ihren wahren Nahmen aber ist Sie eine Xivkovichin, volglich mit dem Marian in keiner Blutsverwandschafft. Der Sup: Barisa Gasparovich aus Stittar will dieses Madel heyrathen und Se will ihn auch haben, Er bittet aber um die nachlasung ihrer Verdienter Straffe, weil es ihm dass Compag: comando nicht versprechen konte, Sondern zeigt es Einem Löbl. Regiments Comando, und erwartet gehorsambst die weitere befehle, wie sich solches in Sachen zu benehmen habe«.

U lipnju 1784. dobavlja kompanija Regimenti 150 naručenih guščijh pera za pisanje* i 2 mjerova dudova za sjemenje . . . Dočulo se i to da u Gudincima 2 zadruge ne žive u slozi, da su se dapače i podijelile. Pošto se to zbilo bez odobrenja nakon sudbene istrage uspostavi se jedinstvo sa 60 batina.**

No cijeli proces nesnosnoga zajedničkog i često upravo nemogućeg zajedničkog života u zadrugama iznio je baš sam Relković u II. dijelu »Satira« a u 4. pjevanju, potkrepljujući, dašto, svoja nukanja na komunizam i citiranjem narodne pjesme o braći Jakšićima: Esopovom jednom basnom fabulom o udima i njihovoj svađi s truhom, prelazeći i završujući konačno i apoteozom težaka seljanina.

Život prolazi u tekućim poslima, dok u jesen ne stiže kapetanu Relkoviću nova originalna briga, da se brine za rasplod graničara*** i što bolji kasniji ratnički naraštaj.

»Gehorsamste Meldung. Von denen untern 20t, 7ber d. J. eingegeben 122 Heyratsmässigen Mädeln haben bereits 101 Mädeln theils in Comp. Nro: theils auswernt geheyraet. 16 kann bis Fasching heyrathen, wen jemand komt, den sie gerne haben.

1. Kata Babich No 177. aus Bab. greda, 20 Jahr alt, ein schönes Mädeln, reizet die Purschen, und wan sie solche begehren, so schlägt Sie solche mit den Worthen ob, dass Sie heuer nicht heyrathen wolle, sie saget auch vor dem Compag. Comando so keck dass Sie lieber wole gehen, wo man Sie herschicke, als heyrathen.

1. Delpha Kernich No 146. 17. Jahr alt aus Bab: greda, ist nicht begehret worden, will aber nicht heyrathen dieses Jahr.

*) Odatle ime i malom džepnom nožiću (perišu) Feder-Messer!

***) 1783. razdijelile se u Babinoj Gredi 24, u Gundincima 9, u Štitaru 2 kuće. — Nije se dalo po prirodni civilizacije abnormalno zadrugarstvo šale ni pod tako odlučnim tlakom baš odreda podržavati. O zadrugama isp. O. Utiješenić, Die Hauskommunionen der Südslawen. Wien 1859.

****) Za kasnije godine zanimljiv je podatak sub 1799.: »Buduć da se događaja nahodilo, da nike graničarke žene usudile se jesu kroz potribovanje plavog i bilog plavetnjaka svoj plod utrošiti i u njihovoj utrobi živu dicu trošiti, tako jest Visoki sud naredio, da roditelji, komšije i birti (t. j. gostioničari, koji su bili neke vrste službeno »imenovani«) u događaju, ako bi ositili, da bi koja žena trudna bila, da se takia starešini objavi, da bi se sverhu takove druge uredbe činiti mogle. . .« »Od Visokoga Suda jest više puta uredba izdavana, da roditelji, komšije i kućanici osobiti pozor na noseće persone nositi i takovi događaj stacijama obznaniiti imadu. Tako se svakomu na znanje daje, da svaki pod najoštriju kašćigu, ako bi koji čuo, da, soldatska žena, udovica ili divojka noseća jest i tražila bude da utroši, pa ako bi komšija, roditelj ili ukućanin znao, da ona takova jest, a ne bi htio starijima obznaniiti, hoće najoštriju kašćigu trpiti.

1. Catha Csobich aus Bab: greda No 7. hat nicht wollen den heyrathen, welchen der Vatter und Mutter zum Eydam haben wollten, sondern schickte um den Maryan Babich No 33. und nahm von ihm die Jabuka* selbst 20 Kr. küste solche t. j. jabuku), und steckte in ihr Busen, liess sich 3 mal verkündigen, und ging durch der Vatter hat Sie bey allen Freunden gesucht, und war nicht finden, Er sollte sich verlauten haben lassen dass ihm dieser Eydam nicht recht seye, und dass er ihnre nicht ansehen kann, des wegen das Mädcl durchgegangen, man hat auf der andern seite (u Bosni!) nachfragen gethan, ob Sie nicht zu ihre Freunde hinüber gegangen, aber bis dato keine Nachricht erhalten.

1. Kata Millichich aus Stittar No 21. hat nicht den heyrathen wollen, welchen der Vatter und Mutter ihr vorgeschlagen sondern schickte durch ihren Freundt die botschaft zu den Ivan Gasparovich No 33. er solle kommen, wie er sie angeredet hat, und solle sie begehren, der Ivan schikte seine leütthe mit der Jabuka, und Sie naher solche an, küste solche nach landes gebrauch und steckte in ihr busen, jetzt recedirt sie ohne Ursach, saget auch nicht wer sie abgeredet hat, die Jabuka ist noch bey ihr, und der verlassene Pursch Ivan Gasparovich verlanget Satisfaction, warum sie um ihm geschickt, und ohne Ursach ihm verlassen; Welches Einem Löbl. Regmt. etc.«

Tu se eto vidi pored obiçaja sav sistem sile, koji nije zazirao, da se miješa i u tako delikatne odnošaje i çine, kao što su ženidbe i udaje. Međutim, i sam patrijarhalni život davaše roditeljima povlastice biranje snahâ pa je protiv te kineštine i sam Relković imao prilike da je pobija opominjući:

»Jer kada vi svog sina ženite,
ne pitate niti mu velite,
je li njemu divojka u volji,
hoće P živit š njom u dobroj volji,

neg tražite sebi prijatelja
i prosite, gdi je vami volja,
pak se posli mladinci ne ljube,
neg od zlobe i dušu izgube.«

U »Satiru« (akad. izd. 31.) ima suvislih nadopuna za pripremu udaje s tendencijom, da prikažu besmislenost miraza i prçije djevojačke, gledajuću, nategnuto, i Relković je u tomu nazreo jednu »tursku skulu«, a i kasnije* se taj »luksuz« pobijao naredbama.

»Ona se ni kod oca mučila
ni ženskoga posla naučila,
što joj valja, kad postane mlada,
i kako se jedna kuća vlada,
pak kako će postat kućanica
i nazvat se dobra gazdarica,
neg je dosta vrime potrošila

i očima posla ostavila,
dok je ruho u sanduk složila,
za udaju sebe pripravila,
pak kada se za tebe udade
onda ruho kod tebe prodade,
i svatovom marame podili,
koja fajda s otakvima dili?...«

Glavna stvar vojničke oblasti, međutim, bilo je sveudiljno nastojanje, da se djevojke çim prije udadu i da zbog buduće vojske bude çim više zdravih poroda. Zato 29. Decembris rezonuje prijava ovako: »Die Mädcl machen aus der Heyrath einen Misbrauch, und Spiel. Die Catha Millicsich Nro. 21 aus Stittar hat die gewöhnliche Jabuka in 20 xr. von Ivan Gasparovich Nro. 33 angenommen, und hat sie noch

* Naredba od 3. VII. 1799. (cit. I. Martinović, Život na turskoj medji prije 100 godina. »Narodne Novine« Zagreb 1906. br. 173.) »Iz otoga uzroka imadu se, kako je već jurve zapovidito, oni odavna zabraniti mlogi pritirati pokloni, koji ne samo ženidbu oteščavaju, nego i imanje graniçara slabe, takia zabraniti i ukiniti i najmanje na 6 for. nizko pustiti i kod toga ostati imade, jer graniçar, koji ovu zapovid pristupi, za toliko duço na jednu rabotu iliti posao odsuditi se ima, dokle on ono od 6 for. više potrošito zaslužiti i svojoj kući vratiti uzmože. Visoki dvor (Hof-Kriegs-Rat!) nahodi ovu zabranu s ovim nadometkom ponoviti i na one, kojih dužnost jest na izveršenje ove zapoviditi gledati, a dužnosti neçine, jednu dostojnu kaštigu metnuti. Sva gg. Distrikts i Unterabtheilungs komandanti opominjaju se po ovoj zapovidi živiti i ne sami sebi ovu kaštigu privlaçit tražiti.«

bey sich; wie aber derselbe dahin gekommen, Sie zu begehren, da hat ihr Vatter die leute, so zum begehren gekommen, ausgejagt, und der zugesagt: gehet gleich weg, Ich bin nicht schlechter, als der Gasparovich, Er hat mir seine Tochter nicht geben des Gasparovich Madel aber hat ebenfals eher das ja wort nach Xupanje gegeben, alz der Millicsich gekommen ist, mithin hat Gasparovich nach der Vorschrift gehandelt, und den Millicsich abgewiesen, wie aber die Catha M. gestehen hat, dass der Vatter Sie nicht gerne dahin gibt, hat sie auch ihr Wort zurück genomen und saget, Sie will nicht dahin, wan sie wüste das Sie in zwey J. saüne werden sollte. Der Braütigam verlangt die Satisfaction von dem Mädcl, warum Sie ihn bey Nase führet, und der Capelan haltet auch um die Satisfaction, warum Sie um des Vatters willen Recedirt, und der Purschen dadurch, als wen Er ein Fehler an sich hätte, prostituiret habe, welcher umstand untern 29 tn. 9-bris 784 zwar dem Löbl. Regimet. ein berichtet worden, aber die Compagnie noch bis zur stund keiner Vorbescheidung hierüber erhalten«. I u kasnijim decenijama nastojalo se regulirati ovaj problem* i zato se tako policijski pazilo na ćudoređe. A to je i ono, što je Relković još 1762. i 1779. (Matić, akad. izd. 3., 11., 51., 12.) u »Satiru« zamjerao Slavoncima: bahant-sku raspojasanost i pornologiju seksualnoga naslađivanja u stihu i prozi:

»Još se uče govorit sramotno,
jer tko će je naučit pametno?
Njem se čini to nikakva dika,
kad ga čuje psovati divojka.
Osim toga s divojkam igraju
slipog miša, sramotno pivaju —
i ostale svake lakrdije
ne ću kazat, jer mi fajde nije.

»Prva skula u večer počima
pak već slidit do ponoći ima;
u nju idu momci i divojke
i donesu posle svakojake,
koja prelju, koja svile plave,
pak ond' vezu nidra i rukave.
Hoćeš znati, što se jošter uče?
Ja ću kazat sve, kako se muče:
žensko presti, a muško tamburat.

»Oni ob noć oko kola kašu.
A kad lipo sve kolo zapašu,
onda stražnji drugima omahne
i sve kolo na zemlju obvale,
pa kad bude od divojak hrpa,
onda zgrabiv svaki svoju drpa.
dok je tkogod od 'nud ne rastira
i spavati doma ne protira.

»Zato i vi doma pribivajte,
roditelje vaše poslušajte.
Nek vam bude Gospa u pomoći,
ne hodajte vi po tavnoj noći,
pak pametne i mudre budite,
i čistoću vašu sačuvajte,
i kod kuće učite se presti
i grančice po rukavi vesti...

Istoga je datuma (29. XII.) i opsežna prijava o pomenutom slučaju (bijega i povratka) Kate Čobićeve, te specificira predigru i konstatuje:

* Takodjer jest Visokomu Dvoru vrlo ćudno, da graničarske djevojke 27 do 28 godina stare budu, dokle se one udati usude i upuste, koje je prvo obično bilo, da se mloge divojke u jednoj starosti od 13 do 16 godina, dakle više mlade, nego stare udavale jesu i zapovida sve moguće počet činiti, da se one u cvatućoj mladosti udaju. Onakove divojke pako, koje na one u vojski stojeće neoženite graničarske mladiće nečekaju, da se za nje udadu, nego se na svakojaku pustoću zdaju i tako zlo urednomu življenju bolje stave (ein Leid tun!), hoće se po nakidanju usuda za kaštiću u fabriku od čove (sukna) u Hrvatsku na dvi godine dušo odsuditi. Također kako bi se koja divojka do 27 ili 28 godina neudala, a prošena bila, onda će svaka abitorskomu (auditorskomu) sudu doći i na dvi godine na rabotu odsudita biti. Kako jurve odavna zapovid jest, da se divojke udavati moraju, tako svaka divojka, koja svojih 16 do 18 godina imade, udavati se mora (1799.). Za uzdržavati mloštvo svita u Granici, moraju se mladi momci nastojati ženiti, ne pako oni, koji su vrlo mladi, niti oni, koji veliku nevolju imadu, jer potlidnji za oto nisu. — Nijedan starešina ne imade se usuditi od 14 i 15 godina odsele svoje dite ženiti, kako se jurve kod sadašnje konskriptije vidilo,

»... ist am Heiligen Abend, nach ihrer aussage, nach dem gebet läuten, nach Haus gekommen, und auf der Messen in der Kirche gewesen. Nach der Meldung wurde sie befragt, wo Sie gewesen, und warum Sie durch gegangen? worüber sie sich verantwortete, dass Sie wegen dem durch gegangen, weil ihr der Bräutigam in Shamacz, wegen Kleiner Verspätung zu dem sogenannten Malo Vincsanje, oder Christlicher lehre, die Selle und die Vernunft geflucht hat, durch gegangen seye, weil sie ihm nicht mehr haben wollen, und Sie wäre in Piskorevcze bey ihrem Freund den Knesen Berlassich nicht volle 6 Wochen gewesen, und jetzo nach Hauze gekommen. Weilen aber ihr Vatter Gjuro Csobich gleich nach ihrem Abgang sie bey allen Anverwandten gesucht, und nicht finden können, so ist die Muthvassung dahin gegangen, ob sie nicht auf der andern seite (Turcicum!) wäre weil sie dort eben blutsfreunde hat, dahero der Vater befehliget worden nach Xupanje zu gehen, und dort bey der Überfuhr nachfrage zu machen, ob seine Tochter sich jenseits befindet oder nicht, und Er brachte Ein Attest vom dem 30-igst Überreüter Simo Bussich, dass die jenseitigen Unterthanen in seiner Gegenwort dem Gjuro Csobich geantwortet haben, dass seine Tochter nicht in ihren Dörfern wäre, und dass sie von ihr nichts wissen, Nach diesem ist der Bräutigam Vater Miho Babich nach Xupanje gegangen und in Gegenwart der H. Lieut; v. Monti die jenseitige Unterthanen wegen ihrer aufenthalt befragt, welche ihm geantwortet haben, dass Sie dort seye, Wie aber der Jubil. Feldwäbl Vilaetovich und der 30-st Überreüter Philip Kastniller von Shamacz vernomen haben, dass Sie revertirt ist, haben sie es der Compag. gemeldet, dass ihre Vertrauten leüte von der anderen seite gesagt haben, Sie seye wirklich dort in dolnja mala gewesen, und hat ihr der überreüter ins gesicht gesagt, wie sie dort heyraten wollen, wie Sie der Franciscaner nicht hat verkündigen wollen, bis er von ihrem gewesenen Hh. Pfarrers nicht schriftliche legitimation bekommt, wie sie geneint hat, und gewünschen wen sie jemand wieder auf unsere seiten brächte, aber das Madel beharrt bey ihrer gefasten Meinung, und bietet ihr leben dar, dass es nicht war seye, dass Sie über die Sau war, schwäret und verdammt sich, wan sie nicht in Piskorevcze gewesen, etc, etc.«

No tu je eto bilo po srijedi svjedočanstvo službom zaprisegnute osobe, i Relković je još mnogo pisanja imao zbog bijega ove djevojke. Glavni uzrok čitave ove afere bio je neobdržani kontumaci, za slučaj, da je zbilja bila u Bosni, pak je kbr. 7 bio odmah cerniran patrolom (1 Corporal, 1 Gefreyter, 6 gemeine Fousiliers). Mnogo papira je izmijenjeno između Kompanije, Regimente, brodskog Kontumačkog ureda, županijske prelazne postaje, pa i sam djakovački Judex Nobilium Dominus Dominus Franciscus Dellimanich o tom je izvješćivao. Je li se afera svršila, kao obično, batinama i šibanjem, o tomu kronika šuti.

Svatovi su podržavani vrlo raskošno i u poznijim decenijima.* Ta ubitačna raskoš jamačno i je bila turskoga porijetla, ali još više odušak

da su se mlada dica izženila. Dosada jesu gospoda kapitani i kumpanije komandanti dopuštenja ženidbe na stražmeštre, fihre, kaprale, fraite i proste davali, da se vinčati mogu, koje unapriklad ne smije biti, osobito od onakovih ljudi gori rečenih sharga, koji u pismu i računu stalni jesu i koji ufanje daju, njihovu sriću i avancement dalje učiniti, već imadu takova dopuštenja od regimente tražiti i čekati (1805.)... Cit. I. Martinović, Život na turskoj medji prije 100 godina. »Narodne Novine« Zagreb 1906. br. 173. — Što se tiče »jabuke« ona je i simbolično-biblijska, no u vezi sa cvanciđom također još i ostatak kupoprodaje djevojačke.

*) »Budući da se razumije, da nike gazde mloge troške poradi ženidbe čine, tako se svaki opominje, koji bi se preko Velike uredbe ositio, da više troška učini, već kako je zapovid, hoće na sud poslan biti; zato imade se svaki od nesriće čuvati. Kod sadašnje ženidbe ne imadu se mlogi troškovi, niti zapojke deržati, jer koji se gazda ositi, da zapojke derži i da više od 6 for. kod ženidbe potroši, hoće na kaštiću poslan biti, na koje kantonski Unterofficiri i starešine dobar pozor nositi imadu. Budući da se još u selima kod nikojih vidilo jest i od Visokih msta zabranite stvari kod ženidbe dogadjaju se i više od sedam glava u svatove ide i pokraj toga darove na konje vežu, priporučuje se najoštrije kućnim gazdama, da se svaki od nesriće čuva, jer zaista, gdi se darovi na konju vidili budu, onaj gazda hoće na sud poslan biti, na koje starešine dobar pozor nositi imadu. Koliko puta već zapovidito jest i zapovidi slide, da mlogi

zadugarsko-familijskog gazdinstva, koje negdje moralo iznalaziti ventil, kad je ponestalo otmice i megdana.

Relković je tu morao sprovesti prisilne ženidbe i udaje, a to je samo korespondiralo onomu, što je u »Satiru« bio zamjerao, opisavši upravo folklorski svatovske običaje u tadašnjoj tzv. Slavoniji.

Treća ludost: Kada isprositate, vi toliki trošak učinite, da je veće na toliko spalo i trošenje toliko nastalo, da siroma ženit se ne može, koji troška tolikog ne može. Jer ti skupiš trideset svatova i toliko žena i hatova, pak pojedu za nedilju dana tvoju hranu, na godinu dana što bi tebi s mladom dosta bilo, da se ne bi onda potrošilo. Jošter čovik ne bi ni žalio ni za troškom toliko balio, da ne čine drugačijeg kvara, koji kuću na zemlju obara. Jer kada se svatovi opiju, oko kuće kokoše pobiju, mlogo puta baš i hranjenike, jer je kod njih tad sloboda nika. I ostale čine nepodobe, siromahu svu kuću porobe, ne pazeći, ni što je sramota, nek ne znaju, bar što je grihota. Sad mi kaži, koju imaš fajdu, kad ti ljudma ne izpuniš kajdu. Jer se mlogi ondi i pobjljuje, kada pojde, teb ne zafaljuje, neg ti jošter i mater opsuje, pak ni tebe ni pir ne poštuje. A sutradan, kada dan osvane, koji more, taj rano ustane pak on dojde, ni da tebe diči, nego da se kod tebe izliči. Projdite se takovih lakrdija, koje nisu nego vridne smijal! Što ti nosiš crljena barjaka pak običaj slidiš od Turaka, to ni lipo nit dostojno fale, nego istom što se ljudi šale. Prem od toga da nitko ne piše, al od osam ne tribuje više. Zovni Kuma i još starog svata i divera, potvorenog brata, i još jednog, koji razgovara*, al neka ti kuću ne obara. Pak dobavi bubanj i svirale, baš ako ćeš i tambure male, možeš zovnut i ženskoga uha, jer je prez njih pir i gostba gluha, koje će ti uz bubanj igrati, diveruše snašu zabavljati. Ako ti je u selu divojka, to je za te još bolja prilika: ti se vinčaj pak na

poklon kod ženidbe ne dopušta se davati. Opet se ispod ruke čulo jest, da se takovi pokloni priko verha čine, tako se još kumpanije Komandanti opominju, ljudma i svakomu na znanje dati, da koji u napridak ove zapovidi pristupeo bude, ima se za prvi put kod Kumpanije najoštrije kaštigati, drugi put pako sa species facti regimenti pod arestom poslati. Vidilo se jeste, da mlogi u napridak i još na godinu dana prije divojkama koje kakve mitove i poklone daju, da bi ona za njega išla. U ovo vrime događa se pako, da se obećanja pokvare i divojka ili momak ne će jedno drugoga. Iz ovoga onda izadu parnice i ono sve, što je divojki kroz jednu ili dvije godine dato, natrag išće. Zato se svakomu zapovida i zabranjuje, da se nitko ne ima usuditi štogod divojki u napridak kakova poklona davati, jer oni, koji bi se u ovakovom događaju ositio, ne samo da će ono sve, što je divojki dato, izgubiti, neg jošter skupa s divojkom, koja je primala, na tilu kaštigan biti, jer ovakove stvari jesu od Visokih mista najoštrije zabranite. Također mlogi običaj imadu, pak prije divojku za sina iliti za sinovca isprose i veliki trošak učinu, nego da se onaj, koji se ženit hoće, Kumpaniju za dopuštanje privede i pravo dopuštenje dobije. Tako se zapovida, da oni, koji su u ovom događaju, imaju takia one momke Kumpaniji na ugled dovesti. Kako je zapovid bila da nijedan gazda brez dopuštenja svoju mladež ženiti ne smije daklem se opet najoštrije zapovida, da osobito divojke mloge stvari od ljudi uzimati ne smiju, pak onda od potlim smutnju i kavgu čine i ostavljaju. Koja se ovakova našla bude hoće sa 25 kandžija kaštigovana biti. Gazde pako, koji ovakove divojke prose, moraju se po izdatim uredbama vladat i ne mlogi trošak na ovakove davati, jer potlim ništa dobiti ne će. Budući da je ova zapovid odavna poznata, da se izprositima divojkama mlogi trošak ne daje, osobito vidi se, da po 5, 6 i po 10 kolača divojki se nosi, koje ne samo onoj kući veliki rasap nego i trošak uzrokuje. Tako se imade svaki gazda sa svojim novim prijateljem dogovoriti i isprošenu divojku do sv. Andrije (sv. Kate) sigurno voditi. Kod toga bi se pako ovako zapovid neobslužila, hoće se kada rečeno vrime projde, u arest uzeti i u Stockhaus poslati. Budući da skoro svatovi bivati hoće, tako se opominje svaki oni gazda, koji svatove imao bude, da se po izdatim zapovidima vlada, da više od sedam svatova ne smije biti, to se razumije s kumom, starim svatom, s mladom, momkom, diverom i diverušom, da se maramice na konje ne vežu, da se nikakvi darovi ne dile, da se iz pušaka ne puca, da se sa svićama bez fenjera po sokacima ne hodi, Uuterofficiri sa patrolom imade dobro gledati, da se gdi kavga ili drugi excess ne učini. Priko vrimena pako ne ima se nikakva buka niti igra terpiti. Oštra je zapovid od Dvora Carskoga, da svatovi ne smiju duže, nego samo jedan dan biti« (Cit. I. Martinović, Život na turskoj medji).

* Čauš!

ručak idi i onaj dan sa gostima sidi; igraj, pivaj i veseli ljude, neka svaki dobre volje bude. Ako li je u drugome selu, ti divojku dovedi veselu, pak drugi dan svatove posluži, nek se na te nijedan ne tuži. Al ne valja, što jedno činite, što divojku samu zaktivite, pak vam sidi sama u komori, a ni skime vas dan ne govori, nego samo pustite divera, da joj služi i nju razgovara. To vi turske slidite hadete, jerbo od njih to sve imadete... jer čije je najveće veselje, onog valja metnut u pročelje; nju med kumu i med diverušu, nek se šale i nek heglendi šu a on valja da kod kuma sidi i svatove sve kolike vidi. A diveri neka svima služe, to je dužnost, neka se ne tuže.

Uz ove podrtane značajke oko vjenčanja Relković je naveo još nekoja čaranja i »krivotvornost«. Ponajprije, da mlada na vjenčanju po bapskom savjetu pritište mladića uza se, eda je se kasnije ne može progledati«; pa prije no što legnu, da ad libitum »zaveže uzlića« i onoliko će godina moći biti bez djece, toga dakle vrlo starog slavenskog »kajnkindersistema«; pa, zatim, da nevjesta u postelji ne dade dodirivati prsa, jer bi je sise mogle boljeti.

Relković je ostao u Babinoj Gredi do kraja 1786., a onda, umirovljen sa 50 for. penzije, kupio je kuću u Vinkovcima, i ne primi »titul« majorski, jer mu se — tada — neispravno činilo plaćati za to 200 for. takse. Želio je mira da »potroši (svoje) ostale dneve ne mišajući se ni u škole, ni u richterstvo ni u sindikustvo, ni u ništa, jer da bi ja hotio kakovu brigu drugu imat, ja bi volio onu uzdržat, koju sam navikao i ne bi ni jubilirao.* Čekao je pako prvi snijeg, pa da saonicama otseli u Vinkovce.** Možda već i sa započetim rukopisima prevoda »Postanka naravne pravice«, Esopovih i Pilpajevih »fabula«, »Nauka političkog i moralskog« i anegdotskim ispisima svoje zbirke »Nek je svašta«.

* D(avid) B(ogdanović), Pisma M. A. Relkovića. »Vienac« XXVIII, Zagreb 1896. s. 602.

** Ovaj prilog nadopunja tako mimo akademijskoga izdanja »Djela Matije Antuna Relkovića« (Zagreb 1916.) i još novije podatke, kao što su: Dr. Tomo Matić, Neue Beiträge über M. A. Relković («Archiv für slavische Philologie, XXX, Berlin 1912.) — Dr. Đuro Šurmin, Relkovićevo plemstvo. («Nastavni Vjesnik« XXIX, Zagreb 1921.) — Dr. Josip Matasović, Za biografiju Relkovićeve. («Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1921. Svezak 36, Zagreb 1922.). — Skandalozno je pak za naše arhivalne prilike i kulturni niveau, da se danas n. pr. ne može znati, ni doprijeti u naučne svrhe do onih protokola, do kojih je došla bila sada izumrla obitelj potpukovnika Domca u Vinkovcima (isp. T. Matić akad. izd. 1916. str. X. i XI.) Opet dakle jedan memento o što bržoj potrebi arhivalnoga i muzejskoga zakona u Jugoslaviji.

Résumé. — L'auteur de cet article traite la vie typique d'une compagnie territoriale et des capitaines dans les vieux confins militaires en Slavonie au XVIII-e siècle. Il décrit la vie et l'oeuvre de Matija Antun Relković (1732.—1798.), auteur croate, philosophe au sens du XVIII-e siècle et des idées réformatrices de Marie Thérèse et de Joseph II., traducteur des plusieurs oeuvres françaises et allemandes, ce qui est dû au hasard de son emprisonnement en Prusse (en 1757 un an à Francfort-sur-l'Oder). Avant de quitter la carrière militaire, en sa dernière ville de service, on voit Relković appliquer quelques unes de ses idées réformatrices, naturellement d'une manière apsolu-tiste. Les documents de cet article embrassent les obligations des soldats, le fonctionnement administratif d'une compagnie, les relations limitrophes avec la Turquie, avec le clergé catholique, et surtout les excès de la vie sexuelle en dehors du mariage, con battus par l'administration militaire qui s'efforçait de développer la vie familiale, réglée et féconde en posterité. La caserne a été remplacée par la »zadruža«. On décrit les costumes et coutumes de fiançailles et de mariages, le registre qu'on tenait des jeunes filles à marier, des enquêtes que subissaient celles qui ne se mariaient pas, et surtout le pouvoir exécutif des punitions judiciaires et disciplinaires (la bastonnade obligatoire).